

a pokud se uvádí u názvu lokality vyšší organizačně-správní jednotka, je to vždy dnes již imaginární německý Kreis, nemající nic společného se správní soustavou poválečného Polska. V tomto ohledu je navázání na díla německých slezských archeologů nesprávné, neboť neodpovídá současné politické situaci. Také pokud jde o uvádění českých jmen či nalezišť je volena obyčejně německá forma, někdy i jména převzatá z české literatury jsou uvedena v přepisu (např. Prag-Pankrác, Libochowan). Pomijíme tu drobné přestupky proti interpunkci či záměně hlásek v některých českých slovech, pokud ovšem při tom nedochází k věcné záměně významové (např. Domamyslice bei Prešov, str. 37).

Uvedli jsme sice řadu výhod ke Gollubově práci, ne však ve snaze, aby závěrečné slovo vyznělo jako úplný odsudek knihy. Vycházíme z přesvědčení, že uceleným archeologicko-historickým monografiím o pravěkých kulturách celoevropského významu musí předcházet dílčí, analytické práce, zveřejňující a hodnotící určité materiálové celky. Jednou takovou dílčí monografií o lužické kultuře, kultuře nepochybně mimořádného významu, tato práce je.

Vladimír Podborský

Georg Kossack, Südbayern während der Hallstattzeit, I — ein Textband mit 48 Abbildungen u. 5 Tabellen, II — ein Tafelband mit 155 Tafeln. Römisch-Germanische Forschungen, Bd. 24. Berlin 1959.

Již první zevrubnější pohled na toto dílo, autorovu habilitační práci, vzbuzuje dojem důkladnosti a suverénního zvládnutí obsáhlého pramenného materiálu. Bližší seznámení s tímto dvou-svazkovým dílem velkého formátu nás nejen v prvním dojmu utvrdí, ale přesvědčí nás i o autorových schopnostech k vytvoření široce pojaté syntézy. Ač nechal stranou současně těžko nebo vůbec neřešitelné otázky (etnická příslušnost, jazykové prvky, existence větších organizačně-spoločenských jednotek), učinil autor velmi mnoho zejména pro poznání ekonomicko-sociálních prvků halštatské doby a tím povýšil svou práci ze stavu běžných archeologických studií na tématicky vyrovnanou monografii o důležitém úseku pravěku v jižním Německu.

Obsáhlý a dobře zpracovaný materiálový fond, shrnující popisně a kresebně prameny hmotné kultury halštatské doby (HC, D) z Bavorska jižně od Dunaje, je ukončen k roku 1956. Vlastní soupisová část je doplněna asi 30 obrázky přímo v textu a obsahuje 445 lokalit, průběžně očíslovaných a seřazených abecedně v rámci 4 hlavních správních oblastí (Schwaben, Oberbayern, Niederbayern a Oberpfalz). Technika seřazení podrobných dat, důsledně zachovaná jednotnost, vhodný výběr a úplnost údajů snesou i nejpřísnější kritické měřítko. Čtenář uvítá, že k důležitým komplexům je v soupise uveden i srovnávací materiál s citací potřebné literatury, téměř vždy podrobné datování náleзовých komplexů, jejich uložení atd. Přihlížejíce k tomu, že většina materiálu, jak hrobového tak i sídlištního, je zachycena na tabulkách ve II. dílu práce, můžeme říci, že kniha se stane jednou pro vždy výchozím pramenem pro dané téma. Textová část knihy je uzavřena (str. 276—315 I. dílu) vysvětlivkami k obrázkům, k náleзовým mapkám, soupisem museí a sbírek, rejstříkem lokalit a rejstříkem předmětů a typů. II. díl práce přináší dokonale utříděný a vhodným stylem reprodukováný doplněk textu. Po úvodních přehledných tabulkách tvoří podstatnou část svazku kresby náleзовých celků (tab. 18—145). Zbytek pak jsou plánky, mapky a zejména vítané přehledné mapky rozšíření důležitých archeologických typů. Prostorově je na nich zahrnuta široká oblast střední Evropy od Porýní přes Čechy až po Moravu, na jih pak přes Alpy po Jaderské moře.

Vlastní vědecké pojednání Kossackovo vyrůstá tedy z bohatého materiálového fondu. Čítá plných 130 stran textu a je doplněno přehlednými tabulkami a grafickými schématy. Toto pojednání se rozbíhá ve třech směrech: ve směru otázek relativní a absolutní chronologie, v okruhu otázek geograficko-sídlištních a konečně ve směru spletitých problémů hospodářsko-spoločenských, které bychom mohli shrnout v našem pojetí do okruhu dějin výrobních sil a vztahů.

Prvý oddíl, část ryze archeologickou, buduje autor na dosud platné a uznávané Reineckově chronologii. Tuto však prohlubuje vytvořením stupňů HC_{1,2} a HD_{1,2}. Po metodické stránce j ve vlastních výsledcích je tu jistě mnoho podnětů, které jistě budou i jinde vhodné použity. K vypracování nové podrobné relativní chronologie duchází autor pomocí kombinačních skupin nálezů z hrobových celků jednak se zbraněmi a součástmi vozů s koňskými postroji, jednak beze zbraní, ale se šperky. Tento postup umožnil ovšem poměrně bohaté hrobové celky s citlivými kovovými předměty. I tu však nutno postupovati velmi opatrně, neboť chronologická průkaznost některých kovových předmětů může být jen zdánlivá a při podrobném prošetření se objeví v jiném světle (viz např. kování pochev mečů s rovnými a zavnutými křídélky, které autor ukazuje ve světle nikoliv chronologické rozdílnosti, ale ve světle dvou územních skupin). Nevhodnost keramiky pro jemná chronologická pozorování, zvláště pro stupeň HD, je všeobecně uznávána a tudíž ze spleti předmětů kombinačních skupin vycházejí jako nejcitlivější ukazatelé zejména spony, pak jehlice, součásti koňských postrojů a některé další bronzové šperky, resp. i bronzové nádoby. Kossackovy nové chronologické stupně pak znějí takto: HC₁, fáze Mindelheim, absolutní datování asi 720/700—660/650; HC₂, fáze Bubesheim, datov. 650—600; HD₁, též doba hadovitě spony (fáze Ufing), datov. 600—550 a posléze HD₂, doba bubínkové spony (fáze Kicklingen), datov. spodní hranicí k létům 490/480. Existence samostatného stupně HD₃, resp. jeho souběžnost se stupněm LA, je stále ještě nejasná. — Výrazné období přechodu mezi „dobou halštatského meče“ a „dobou dýky“, které se kryjí s původními dvěma Reineckovými stupni, ověřuje autor v kapitole o srovnávací chronologii. Svoje přechodné stupně (vlastně HC₂ a HD₁) srovnává s poměry v samotném Hallstattu, dále v oblasti jihovýchodoalpské, hornoitalské a jihozápadoněmecké. Tak pokud jde o Hallstatt je citován již Hoernesův postřeh o jakých i přechodných celcích (hroby jak s meči, tak s dýkami, celky s lodkovitými sponami); jim odpovídá v jihovýchodním okruhu stupeň Vače IIa a ve střední Itálii stupeň Bologna 3 (= starší období st. Arnoaldi). Bezpečný časový rozdíl mezi HD₁ a HD₂ je pak i v záp. Německu. — Uvedená absolutní čísla, platná pro jednotlivé stupně, jsou výsledkem navázání chronologie na datovatelné importy středomořské a na znatelná ovlivnění domácího materiálu z té oblasti. V absolutní chronologii je tu korigována tendence „stlačení“ datování doby halštatské, která byla v poslední době často diskutována.

V oddíle o základech halštatského osídlení je sledován podrobně vliv geografického prostředí, klimatu a vegetace na volbu místa pro založení osady a na její charakter. Výsledky těchto úvah mají většinou platnost regionální, vyplývá z nich však jeden důležitý závěr, totiž vymezení sekundární sídelní oblasti v jižním Bavorsku, v níž se v HD zmnoužuje počet sídlišť jakožto důsledek určitých společenských změn té doby. O sídlišťích samých není k dispozici mnoho poznatků. Nalézají se často v těsné blízkosti pohřebišť, která jsou od nich — jak je ukázáno na několika konkrétních případech — často oddělena vodním tokem.

S geograficko-sídelními poměry souvisí též tehdejší „surovinové“ zdroje, jejich exploatace a směna. Tu však se vlastně dostáváme již do třetího okruhu úvah, úvah ekonomicko-sociálních. Tento poslední oddíl je rozsahem i obsahem nejbohatší a také nejsložitější. Ač si zde vysoce ceníme jednotlivých úvah a detailního zpracování látky, nemůžeme s filosofického hlediska být zajedno s autorem v tom, že by výše té které kultury závisela na klimaticko-geografických a surovinových poměrech (str. 69); při tom ovšem plně uznáváme důležitost těchto činitelů zejména v pravěku, avšak i tu je třeba sa zamyslet, do jaké míry souvisí poměrná kulturní výše halštatské doby se společenskými vztahy. Charakteristika společenských vztahů je v této části práce podána jistě velmi podrobně, i když snad poněkud neuceleně. Konečný závěr, který by nás eminentně zajímal, zda totiž lze počítat již s určitými raně třídílnými vztahy v tehdejší společnosti, však jasně formulován nebyl; nicméně při obsažnosti autorových myšlenek by bylo možno tento závěr — jistě velmi odvážný — učiniti.

V oddílu práce, který jsme již dříve charakterizovali jako nastínění dějin výrobních sil doby halštatské, je mezi pojednáním o stavbě sídlišť, zaměstnání obyvatelstva, výrobních formách nástrojů a keramiky, organizaci práce i společnosti atd., též pozoruhodný a podrobný rozbor bojové techniky. Dochází se tu k zajímavým historicko-spoolečenským výsledkům: Zatím co v HC jsou pádné meče dokladem individuálního způsobu boje (malý počet mečů — průměrně 2 kusy na jednom pohřebišti — svědčí pro příslušnost jejich majitelů k určité vrstvě lidí), jsou v HD dýky pouze symbolem „důstojenství“, kdežto vlastní válečnou zbraň jsou nyní oštěpy (kopí). Nachází se jich poměrně větší počet (průměrně 9 kusů na jednom pohřebišti) a tudíž lze uzavřít, že v mladém halštatu se přechází ke kolektivnímu způsobu boje, ke způsobu boje v organizovaném houfu. Existenci takového ozbrojeného houfu můžeme jistě srovnat s bojovníckou družinou, známou nám z dějin vojenských demokracií, tedy z raně třídní formace. Tím bychom i pro mladou dobu halštatskou mohli uvažovat o nějaké raně třídní společenské formaci, jejíž konkrétní formy ovšem těžko stanovíme. K charakteristice tehdejší společnosti se snaží autor dále přispět výtěžky studia hrobové výbavy a budování sídel. Ani tu vývoody nemají konkrétní formy, což je pochopitelné, zvláště když víme, že hrobová výbava nemusí odrážet sociální vztahy bezprostředně a že dosavadní sídlištní výzkum svým rozsahem na tak důležité problémy nestačí. K existenci jistě společenské diferenciace se konečně autor vrací ještě při příležitosti zkoumání forem dálkového obchodu a forem výrobních. Ani tu však termíny „náčelníci“, či „panské usedlosti“ nemají přesně společensky vymezený charakter. Lze tedy shrnout s autorem, že tehdejší společnost byla zbudována na malých sídelních jednotkách, nepřesahujících číselně rozměry velkorodiny. Tyto jednotky byly většinou hospodářsky soběstačné a v jejich čele stojící osoby se společensky nadřazovaly. Vývojem pak dochází v mladším stupni k vydělení osobnosti „nadregionálního významu“, což je dokumentováno mimo jiné i existencí „panských sídel“, snad i opevnovaných. Dovedeme-li dobře číst ve výkopech pohřebišť té doby (v úvahu nutno vzít širší oblast s pohřby na vozech), pak tedy lze pozorovat společenskou diferenciaci té výše, že se může jednat již o první třídní prvky.

Vraťme se však ještě letmo k dějinám surovinových zdrojů a obchodu v době halštatské. Podle autora byly nejpotřebnější organické látky — mimo soli — získávány v již. Bavorsku z vlastních zdrojů. Zato užitkové minerály (měď, cín, zlato, tuha) byly povětšinou importovány. Těžba železné rudy a s ní spojené získávání okru — barviva zůstává zatím místně přesně neohrazená. Podrobně jsou v práci rozebrány problémy transportů soli a tuhy. Význam solných dolů v hornorakouské oblasti Hallstatt a Hallein je všeobecně známý. Pozornosti zaslouží spíše obchod s tímto artiklem, který měl mezinárodní význam. Hallstatt exportoval sůl údolím Travný přes Linec na sever do Čech a naopak na jih údolím Enže do jihoalpských zemí, zatím co Hallein zásoboval spíše, díky své geografické poloze, místa v údolí Innu a dále jižní Německo. Halleinské solné centrum rozkvétá zejména v HD a současně se velmi zintenzivňuje obchodní spojení mezi jihovýchodoalpými halštatskými středisky a již. Německem, což mělo příznivý vliv na vzrůst sídlišť sekundárních jihobavorských oblastí. Linec byl také důležitou křižovatkou transportů s tuhou. Kossack předpokládá, že tuha byla získávána v jihočeské pánvi a v oblasti dolnorakouské. Obchodní cestou, spojující dol. Rakousko se sev. Bavorskem a Württenberskem pak byla transportována tuha, často společně se solí, na západ. Toto dálkové spojení západovýchodní se podle autora odrazilo také v kulturních zásazích západní oblasti daleko na východ, do Salzburska, ba místy až do dol. Rakouska. Jako příklad může tu sloužit keramický tvar stupňovité mísy (Stufenschale), který je domovem v severovýchodním Bavorsku, ojedinele zasahuje však až do zmíněných východních oblastí. Nebude bez zajímavosti uvést v této souvislosti dosud dostatečně nepublikovaný nález typické stupňovité mísy z jihomoravského mladohalštatského prostředí (Těšetice, okr. Znojmo). Jde o exemplář, který profilací, rozměry i schematickým rozložením vnitřní výzdoby plně odpovídá jihoněmeckým tvarům a nelze jej jinak klasifikovat než jako

jejich přímou napodobeninu. Je to, pokud je mi známo, zatím úplně ojedinělý tvar mísy v moravském prostředí, jehož průkazný význam ještě zvyšuje okolnost, že jde o nález sídlištní, pocházející ze dna neporušené zásobnicové jámy zajímavého obsahu. Kossack pochopitelně nemohl zanést tento moravský nález do své mapky (díl II, tab. 152 B-1), což by jen ještě dodalo závažnosti jeho závěrům. Uvážíme-li, že na jihozápadní Moravě jsou značná ložiska tuhy, nejsme daleko od vlastní Kossackovy myšlenky obchodních styků západovýchodních, ač víme, že pokud jde o Moravu by to byly úvahy příliš odvážné.

Dálkový obchod mohl být podle autorových názorů v rukou „pánů“, kteří vyzbrojovali za obchodními účely celé expedice, které při nákupech surovin (sůl, tuha) mohly zároveň odhýbat výrobky „panských usedlostí“ (Herrensitzen). Při transportech mohlo být jistě používáno těžkých 4kolých vozů, které lze rekonstruovat podle hrobových nálezů a jež autor staví do protikladu k lehčím 2kolým vozíkům, známým zejména z analogií antických. Svůj závěr potvrzuje Kossack detailním technickým rozbořením a úvahami, které zejména pro středoevropskou bylanskou kulturu nebudou bez důležitosti. V souvislosti s tím bude nutno všimnouti si také v našich nálezech, zda se tu zejména v osteologickém materiálu neprojevuje nějaká změna fyzického typu koně oproti staršímu období popel. poli, která doprovází v již. Bavorsku užívání těžkých 4kolých vozů. Na našich sídlištech, zdá se, nebude nedostatek potřebného osteologického materiálu, který je zaznamenán v již. Bavorsku.

Jako velký klad Kossackova díla jsme uvedli syntetičnost práce. Dále lze připojit jistý rys dialektičnosti v metodickém přístupu. Sám autor se přiznává k nutnosti zkoumání jevů ve všech souvislostech (str. 84) a také opravdu vzájemnou souvislost jevů do krajností stopuje. Ukazuje se to např. při pokusech o stanovení počtu obyvatel v osadách, typů a rozsahu osad, dvorců či samot, zaměstnání osadníků, rekonstrukce šatu atd., atd.

Je samozřejmé, že při snaze vyčíst z němeého archeologického materiálu poznatky tak vysoce historické povahy, jak o nich byla řeč, vycházejí autoru některé úvahy značně teoreticky. Mnohé bude nutno ještě velmi zdoluhavými výskumy ověřovat, jistě však mnoho z toho v budoucnu potvrdí bystrá pozorování Kossackova. Ostatně autor sám vždy naznačuje únosnost svých teoretických úvah, dodržuje pravidlo v úvodu formulované, že lépe naznačit cestu k řešení než činit mylné závěry. A to co nejohravnějšího zůstává k vyřešení — to shrnuje autor v závěru do několika bodů.

Na závěr tedy znovu zdůrazníme, že Kossackova kniha je důležitým přínosem nejen k dějinám doby halštatské, ale k historiografii pravěku vůbec. Zejména závažné otázky sociálního rázu dávají práci místy ráz obšírné studie strukturálně-sociologické. I když snad ještě nebylo řečeno poslední slovo, zůstává práce každopádně hodna pečlivé pozornosti.

Vladimír Podborský

Marcel Pobé und Jean Roubier, Kelten—Römer. Tausend Jahre Kunst und Kultur in Gallien. Walter-Verlag Olten und Freiburg im Breisgau 1958. 100 stran + 259 vyobrazení

K velkému úspěchu této krásné švýcarské publikace spojili se vědec a umělec, kulturní historik M. Pobé a vynikající fotograf J. Roubier. Jak naznačuje titul s podtitulem a počet stran i vyobrazení, je těžiště knihy v obrazové části dost podrobně komentované, str. 67 nn., a jejím obsahem je zhruba jedno tisíciletí ve vývoji starověké Galie, bohaté na míšení různých kultur, především keltaké a antické řeckořímské. Skoro 60 stran textu je úvodem k „čtení“ systematicky uspořádaného obrazového materiálu. Obr. 1—5 s památkami megalitické kultury sahají do prehistorie, která však v leccems dožívala i v době historické. Další ilustrace jsou rozděleny mezi materiální kulturu Keltů, obr. 6—56, rané keltské umění, obr. 171—225, galskořímské umění, a středomořskou kulturu řeckořímskou, obr. 57—64, Řecko v Provinci, obr. 65—170, romanisace Provence a římské umění doby císařské v Galii. V epilogu, obr. 226—259, vstupujeme